

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΕΥΣΙΝΙ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ

(Πираξ Ε'.)

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

Κύριε Πρόεδρε,

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἐν Ἐλευσίνι ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐπὶ ὀκτάμηνον διάστημα (ἀπὸ τῆς 6ης Μαΐου - 31ης Δεκεμβρίου) καὶ τὰ ἐξαγόμενα αὐτῶν ἐξαγγελλθέντα συντόμως ἐν τῇ συνελεύσει τῆς 15ης Ἰανουαρίου τοῦ παρόντος ἔτους τοῖς ἐταίροις τῆς ἡμετέρας ἐταιρίας ἀνακοινοῦνται ὧδε ἐκτενέστερον, σαφέστερα γινόμενα καὶ διὰ τῆς προσαρτήσεως τοῦ διαγράμματος, ὅπερ καὶ πάλιν ἐξεπόνησεν ἡμῖν κατ' ἐντολήν σας ὁ ἀρχιτέκτων κ. Dörfeld.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα οἱ σκαφεῖς εἰργάσθησαν εἰς μετακίνησιν λίθων καὶ μάλιστα εἰς τὴν περισυναγωγὴν καὶ ὅσον ἔνεστιν εὐπρεπῆ κατὰ σειρὰν τοποθέτησιν ἐπὶ τοῦ δαπέδου τῆς Φιλωνείου Στοᾶς τῶν πολλῶν ἐνεπιγράφων ἀναθηματικῶν βάθρων τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, τῶν πλείστων δημοσιευθέντων ἤδη ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι μετὰ δηλώσεως ἀκριβοῦς τοῦ τόπου καὶ τοῦ τρόπου τῆς εὑρέσεως αὐτῶν· πάντα σχεδὸν τὰ βάρη ταῦτα εὑρεθέντα ἢ ἐν τῇ καλυπτούσῃ τὸ δάπεδον τῆς Στοᾶς ἐπιχώσει, ἢ ἐκεῖ που πλησίον καὶ ἔχοντα τὰς τρεῖς μόνον πλευρὰς ὠμαλισμένας ἀκατέργαστον δὲ τὴν τετάρτην μαρτυροῦσι, νομίζω, ὅτι ἐπεριδόμενά που καὶ πιθανώτατα ἐπὶ τοῦ

διαχωρίζοντος τὴν Στοᾶν ἀπὸ τοῦ Σηκοῦ τοίχου (1) ἐκόσμου ἀυτὴν ταύτην, ὡς τὸ καταφανέστερον τοῦ ὅλου ναοῦ μέρος, καὶ δηλοῦσιν ἀκόμη τὴν ἐπὶ μᾶλλον αὖξουσιν, ἐπὶ τῶν Ἀδριανείων μάλιστα χρόνων, μανίαν τῆς ἀνεγέρσεως τιμητικῶν ἀνδριάντων. Οὐχὶ μόνον βασιλεῖς καὶ αὐτοκράτορες, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πολιτικοὶ ἄνδρες, πρὸς δὲ τούτοις καὶ πολλοὶ τῶν περὶ τὸν ναὸν ἄμεσον ἐχόντων σχέσιν (ἱερεῖαι, ἱεροφάνται, κήρυκες κτλ.), ἐτιμήθησαν δι' ἀνεγέρσεως ἐνταῦθα εἰκόνων τῶν πλείστων, ὡς φαίνεται, χαλκῶν καὶ τούτου ἕνεκα τέλειον καταστραφειῶν. Τούτου δὲ γενομένου ἤρξατο ἢ κυρίως σκαφὴ σπεύδουσα ν' ἀποκαλύψῃ καὶ τὰ κεχωσμένα ἔτι μέρη τῆς Στοᾶς καὶ τοῦ Σηκοῦ καθ' ὅσον ἠλευθεροῦτο ὁ χῶρος, ἀγοραζομένων καὶ κατεδαφιζομένων τῶν ἐκεῖ οἰκίσκων.

Ἀπλῆ ἀντιπαραβολὴ τοῦ προσαρτωμένου διαγράμματος πρὸς τὸ τοῦ Α' ἔτους τῆς ἀνασκαφῆς καταδεικνύει, κύριε Πρόεδρε, τὴν γενομένην ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔργῳ πρόοδον κατὰ τὸ λήξαν ἔτος. Πλὴν τοῦ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ χωρίου καὶ νῦν ἔτι κεχωσμένου μέρους, εἶναι ἤδη ἀνεσκαμμένα καὶ πρόκεινται εἰς τὰ ὄμματα πάντων τοῦ τε Σηκοῦ τὸ ἐμβαδὸν καὶ τῆς Στοᾶς τὸ δάπεδον, κυροῦνται δέ, ὡς ἠλπίζετο, ἐν τοῖς πλείστοις καὶ συμπληροῦνται ἔτι διὰ νέων ἀποκαλύψεων τὸ διάγραμμα τοῦ προπαρελθόντος ἔτους.

Καὶ πρῶτον μὲν δηλοῦται νῦν ὅτι ὄντως 42 πρέπει νὰ ἦσαν οἱ κίονες τοῦ Σηκοῦ (2) πανταχοῦ ὅμοιοι καὶ τοιοῦτοι, οἳ ἤδη πε-

(1) Τούτων τινὰ ἴσταντο βεβαίως ἐπὶ τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ καὶ ταῦτα ἢ εἶχον καὶ τὰς τέσσαρας πλευρὰς ὠμαλισμένας ἢ ἀπέκρυπτον τὴν ἀκατέργαστον αὐτῶν πλευρὰν διὰ καταλλήλου πρὸς ἄλληλα τοποθετήσεως. Ἀκατέργαστον λ.χ. ἔχει τὴν μίαν πλευρὰν τὸ ὑπ' ἀριθ. 42 βάθρον, τὸ κείμενον, ὡς νομίζω, κατὰ χώραν, ἰδρυσμένον δέ, ὡς ἐσημείωσα, ἐπὶ τῆς αὐλῆς (παράβ. Πρακτ. Ἀρ. Ἐτ. τ. 1882 σελ. 94).

(2) Ἐν τῷ διαγράμματι σημειοῦται ἀληθῶς κατὰ τὸν V κίονα τῆς 4ης σειρᾶς μικρὸς τις χῶρος ὡς μὴ ἀνασκαφῆς ἔτι· ἀλλὰ καὶ τούτον ἐγὼ ἠρέυνισα κατὰ τὰς ἤδη ἀρξαμένας πάλιν ἀνασκαφὰς διὰ τὸ παρὸν Γ' ἔτος καὶ ἀνευρίσκονται καὶ ἐκεῖ εἰς βάθος 1,00-1,30 Γ. Μ ὑπὸ τὸ βραχυῶδες τοῦ Σηκοῦ ἔδαφος ἔχνη θεμελιώσεως κίονος. Καὶ δὲν ἀνεσκάφη μὲν ἀληθῶς μέχρι τοῦδε ἕως τοῦ στερεοῦ ἐδάφους τὸ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τοῦ χωρίου καὶ πέραν πρὸς ἀνατολὰς μέρος τοῦ Σηκοῦ, ἢ δὲ μέχρι τοῦ νῦν σκαφῆ αὐτοῦ δὲν μᾶς ἔφερε πανταχοῦ εἰς φῶς λείψανα τῶν κίωνων· ἀλλὰ καὶ ἂν καὶ ἢ μέλλουσα μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους σκαφὴ δὲν ἀποκαλύψῃ ἔχνη κίον-

ριεγράφησαν (1), κυροῦται δὲ ἔπειτα ὑπὸ τῶν πραγμάτων ὅτι τ' ἀποστήματα αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων δὲν εἶναι ἴσα καὶ μάλιστα τὰ τῶν τῆς καθέτου σειρᾶς (1-6), ἔνθα καὶ μέχρι 0,50 Γ. Μ. παρατηρήθη διαφορά (2). Ἡ εὐρεσις τοῦ λόγου τοῦ φαινομένου δὲν εἶναι εὐκολος. Ὡς βέβαιον ὅμως δύναται νὰ θεωρηθῇ ὅτι δὲν εἶναι προῖον ἀμελείας. Οἱ μέλλοντες νὰ ἐπιχειρισθῶσι τὴν ἐν σχεδίῳ ἀνοικοδόμησιν (restoration) τοῦ ὄλου Ναοῦ ἴσως κατορθώσωσι νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὸ μυστήριον καὶ μόνον οὗτοι, κατὰ τὴν γνώμην μου, διότι αἱ μέλλουσαι ἀνασκαφαὶ δὲν παρέχουσιν ἐλπίδα διασαφηνίσεως τοῦ πράγματος. Πλὴν δὲ τούτων ἀπεκάλυψεν ἡ σκαφή, ὡς ἠλπίζετο, καὶ ἑτέραν πύλην κατὰ τὴν βορείαν αὐτοῦ πλευρὰν (Ω') ἀκριβῶς ἀντικρὺ τῆς κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν γνωστῆς ἤδη (Ω) καὶ κατὰ πάντα ἐκείνη ὁμοίαν τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς (3), καὶ ἤνεγκεν εἰς φῶς, ὡς ἦν ἐπόμενον, καὶ τὰς κατὰ τὴν ΒΔὴν γωνίαν καὶ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ

νων εἷς τινὰς θέσεις κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τοῦ ἔμβαδοῦ τοῦ Σηκοῦ, δὲν πρέπει, νομίζω, ν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ὑπάρξεως 42 τοιούτων μόνον περὶ τὸ μέσον τοῦ Σηκοῦ ἡδύνατο εὐλόγως νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ὑπῆρχε χωρὸς κενὸς κίονων πρὸς ἄλλο τι κατασκευάσμα προσωρισμένος, ἀλλ' ἐκεῖ πανταχοῦ, ὡς εἶπον, ἀνευρίσκονται τὰ ἔχνη των.

(1) Παράβ. Πρακτ. Ἀρ. Ἐτ. τ. 1882 σελ. 97 σημειώσιν.

(2) Τῶν ἐν Ἐλευσίνι ἀνασκαφῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἀκριβῶς ἐξεπόνθη διαγράμμα ἀδεία τοῦ ὑπουργοῦ καὶ ὁ Γάλλος ἀρχιτέκτων κ. Blavette καὶ ὑπεσχέθη μάλιστα τὴν δημοσίευσιν αὐτοῦ, ἦν περ μετὰ πολλῆς τῆς χαρᾶς ἀναμένομεν (παραβ. *Bull. de Corr. Hell.* 1884 σελ. 254 καὶ ἐξῆς) Ἡ ὑπὸ τοῦ γάλλου ἀρχιτέκτονος καταμέτρησις τῆς ἀποστάσεως τῶν κίωνων τῆς καθέτου σειρᾶς (1-6) διαφέρει τῆς τοῦ κ. Dörpfeld κατ' ἐλάχιστον (παραβ. καὶ Πρακτ. Ἀρ. Ἐτ. τ. 1882 σελ. 97 σημειώσιν). Τὰς ἀποστάσεις τῆς ὁριζοντίας σειρᾶς (I-VII) δὲν σημειοῖ ἐν τῇ εἰρημένῃ διατριβῇ του ὁ κ. Blavette. Ὁ κ. Dörpfeld ἐχρήσατο ἐν τῇ καταμέτρησιν, ὡς σύνθηδες αὐτῶν, μεταλλινὴ ταινία 25 Γ. Μ. μήκους.

(3) Τῆς πύλης ταύτης σώζεται ὁ οὐδὸς, ἐν μέρει αἱ παραστάδες καὶ τῶν διακοπτόντων τὴν συνέχειαν τῶν βαθμίδων καὶ τὴν εἴσοδον ἦτοι τὸ ἀνοίγμα τῆς πύλης πρὸς τὰ ἐντὸς ἀφοριζόντων παραλλήλων ἐκατέρωθεν τοίχων ὁ κατώτατος δόμος (ὑψ. 0,40-0,50) ἐκ πλίνθων πεντελικῶ μαρμάρου πεποιημένος. Ἴσως ἐπὶ τούτων ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι ὅμοιαι πλίνθοι ἐπιτεθειμέναι καὶ ἀπετελεῖτο ἐνταῦθα ὑψηλότερος τοίχος καὶ πιθανῶς κλιμακωτός, ὅπως μὴ ἐμποδίζῃ τῆς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ναοῦ θέας τοὺς ἐπὶ τῶν βαθμίδων κατὰ τοῦτο τὸ μέρος καθημένους. Δίθως τις ἐκεῖ εὐρεθεὶς καὶ μήκος ἔχων ὀλίγον τι μείζον τοῦ πλάτους τῆς πύλης (μ. 4,30 πλ. 0,65 πᾶχ. 0,65) δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ὑπέρθυρον αὐτῆς.

Σηκοῦ βαθμίδας ὁμοίας ταῖς ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ Α' ἔτους γνωσταῖς καθ' ὅλα πλὴν ὅτι ἐνταῦθα πολὺ κάλλιον διατηροῦνται καὶ τεχνηταὶ εἶναι μᾶλλον αἰ πρὸς τὰ δεξιὰ τῶ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς πύλης Ω', ἐπὶ τοῦ βράχου δὲ λελαξευμένοι αἰ πρὸς τ' ἀριστερὰ εἰς ἱκανὸν διάστημα. Ἴσως κατὰ τὰ δεξιὰ τῶ εἰσερχομένῳ δὲν ἦτο πανταχοῦ κατάλληλος ὁ βράχος πρὸς λάξευσιν βαθμίδων. Τὸ δὲ πλάτος αὐτῶν, ἐνταῦθα μάλιστα δυνάμενον ὡς κάλλιστα νὰ μετρηθῇ, εἶναι περίπου 0,60-0,65 Γ. Μ., πᾶσαι δὲ σχεδὸν αἰ τεχνηταί, μηδὲ τῆς κατωτάτης ἐξαιρουμένης, σώζουσι καὶ προεξέχουσάν τινα *ταίρια* ἥτοι *γεῖσον* οὐχὶ πολὺ διάφορον, μικρότερον ὅμως, τοῦ καὶ ἐν τοῖς θεατρικοῖς ἐδωλίοις ὑπάρχοντος (1).

Ἡ γνώμη μου περὶ τῶν βαθμίδων τούτων μένει πάντοτε ἡ αὐτή, ὅτι ἐχρησίμευον δηλ. ὡς καθίσματα τοῖς μουμένοις κατὰ τὴν μύσιν (2). Ἄλλ' εἰς τί ἄραγε ἐχρησίμευον τὰ λειψάνα ἐκεῖνα τῶν *τοίχων* (;) τὰ μεταξὺ τῶν κίωνων IV καὶ V τῆς 3ης σειρᾶς κατὰ τὸ σημεῖον Ζ, διατί δὲ ἀφέθη ἐκεῖ ὁ βράχος 0,20-0,25 Γ. Μ. περίπου ὑψηλότερος τοῦ ἄλλου ἐδάφους τοῦ Σηκοῦ; Ὅλον τὸ βραχῶδες ἔδαφος τοῦ Σηκοῦ δὲν ἦτο βεβαίως, ἀλλ' ἔγινε τοιοῦτον, οἷον νῦν φαίνεται, ἐξομαλισθὲν κάπως (3), ἡ δὲ ὑπόθεσις ὅτι τεχνητὸν ἄλλο ἔδαφος ἱκανῶς ὑψηλὸν ἀπέκρυπτε τὴν προεξοχὴν

(1) Αἰ ἐπὶ τοῦ βράχου λελαξευμένοι, καὶ ὅπου ἱκανῶς σώζονται, οὐδὲν ἔχουσιν τοιοῦτου γείσου δεικνύουσι.

(2) Ἐγένετό μοι ἡ παρατήρησις ὅτι δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ καθίσωσιν ἐνταῦθα κατὰ σειρὰν ὁ εἰς ὑπὲρ τὸν ἄλλον, ὡς ἐν θεάτρῳ, πολλοὶ ἄνθρωποι, ἀνεπαρκούς ὄντος πρὸς τοῦτο τοῦ πλάτους τῶν βαθμίδων, ἀλλ' ἐγὼ δοκιμάσας τὸ πρᾶγμα μετὰ φίλων τὸ εὔρον δυνατὸν καὶ ὄχι πολὺ δύσκολον. Ἐννοεῖται δ' εὐκοθεν ὅτι δὲν ἦτο ἀναγκαῖα ἐνταῦθα ἡ τῶν θεάτρων εὐμάρεια, οὐδὲ τις ἴσως κατὰ τὴν μύσιν ἐγένετο τῶν καθήμενων, ὡς ἐν θεάτρῳ, μετακινήσις. Ἄλλ' ὁ σκοπός, δι' ὃν αἱ βαθμίδες ἐποιήθησαν, δὲν μεταβάλλεται, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἴσταντο ἐπ' αὐτῶν ὄρθιοι οἱ μουμένοι (παράβ. Πρακτ. Ἄρ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 98).

(3) Κατὰ τὸν κ. Blavette τὸ βραχῶδες τοῦ Σηκοῦ ἔδαφος κατὰ τὸ μέσον που μετρηθὲν εὐρέθη ὃν περίπου 0,50 Γ. Μ. ὑψηλότερον τοῦ τῆς Στοᾶς, κατὰ δὲ τὸν κ. Penrose κατὰ μέσον ὄρον 0,25 Γ. Μ. (παράβ. Πρακτ. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 98 σημειώσιν 2). Ἄς σημειώσω δὲ ἐνταῦθα ὅ,τι ἐλησμόνησα νὰ πρᾶξω, ὅτι ἐν τούτῳ τῶ βραχῶδει ἐδάφει ὑπάρχουσι καὶ τινες τετράγωνοι *κοιλότητες* (μῆκος μᾶς τούτων 0,60 πλ. 0,40 βάθος 0,30). Καλῶς δὲ βραχῶδες ἔδαφος τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ βράχου τὸ μεταξὺ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ καὶ τῆς 3ης σειρᾶς τῶν κίωνων τὸ ἐξομαλισθὲν πως καὶ ἀποτελέσαν τὴν *ἐπιφάνειαν* (le niveau)

ἐκείνην τοῦ βράχου τὴν κατὰ τὸ σημεῖον Ζ ἤκιστα φαίνεται μοι πιθανὴ νῦν, διότι ἀφίνει τινὰ ὄλως ἄπορα καὶ ἀνεξήγητα. Νὰ ἰδρῦετο λοιπὸν ἐκεῖ βωμὸς ἢ παραπλήσιόν τι κτίσμα χρῆσιμον ὅπωςδῆποτε εἰς τὰ κατὰ τὴν μύησιν μηχανήματα τῶν ἱερέων ; Ἴσως καὶ πιθανῶς διὰ τοιαύτης τινὸς ὑποθέσεως δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι τεμάχια τινὰ ἐκεῖ πλησίον ἀνευρεθέντα ἐξεργασμένου ἑλευσινιακοῦ λίθου ἑλλειψοειδοῦς σχήματος καὶ μὴ δυνάμενα, οὔτε ὡς τεμάχια βάσεως κίονος νὰ ἐκληφθῶσιν, οὔτε ὡς τεμάχια λίθου εἰς βᾶσιν προωρισμένου καὶ προπαρασκευαζομένου ἕνεκα δὲ βλάβης κατὰ τὴν ἐργασίαν εἰς ἄλλο τι χρησιμεύσαντος.

Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Ἄν δὲ καὶ περὶ τῆς καλυπτοῦσης τὰ ἐδῶ λείψανα τοῦ Σηκοῦ ἐπιχώσεως (1) ἀνάγκη νὰ ῥηθῇ τι, αὕτη συνέκειτο ἐκ παντοίων χωμάτων οὐχὶ ἄπαξ, εἰς ἱκανὸν ἴσως βᾶ-

τοῦ δαπέδου τοῦ Σηκοῦ· πέραν τῆς 3ης σειρᾶς τῶν κίωνων πρὸς ἀνατολὰς ὑπῆρξεν ἀνάγκη βεβαίως τεχνητῆς ἐπιχώσεως καὶ τεχνητοῦ δαπέδου καθὼς ἐπίσης καὶ τεχνητῆς τῶν κίωνων θεμελιώσεως, ἀφοῦ ὁ βράχος εἰς πολὺ μείζον βάθος ἀνευρίσκετο, ὡς ἦδη ἐρρήθη (παράβ. Πρακτ. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 197 σημ.).

(1) Μεγίστη ἦν αὕτη ὡς ἦδη καὶ ἀλλαχοῦ ἐσημείωσα (Πρα. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 96 σημ. 1) κατὰ τὸν τῆς Δυτικῆς πλευρᾶς βράχον (5-6 Γ. Μ.), ἐλαχίστη δὲ κατὰ τὸ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ χωρίου μέρος (1,20-, 1,00 Γ. Μ.) καὶ ἀπετέλει οὕτως οἰονεὶ κεκλιμένον ἐπίπεδον. Ὅτι δὲ μετακινήσεις τῶν τε πετρῶν καὶ τῶν χωμάτων ἐγένοντο πολλαί, οὐδὲ ὄλως παράδοξον, ἀφοῦ ἔχον μόνον οἱ νεώτεροι φκοδόμησαν, ἀλλ' ὡς φαίνεται καὶ οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκατασταθῆ ἑνταῦθα καὶ μάλιστα στερεῶ τῷ ποδὶ μεταχειρισθέντες ἴσως ποτὲ τὸν ναὸν καὶ ὡς φρούριον καὶ ἀληθῶς ἢ βορεία πύλη εὐρέθη οἰονεὶ ἀποπεφραγμένη δι' ἐνεπιγράφων ὡς τὸ πολὺ λίθων ἐν οἷς καὶ τὸ Β' τεμάχιον τῆς μεγάλης ἐπιγραφῆς (Ἄρχ. Ἐφημ. 1883 σελ. 109 καὶ 115.) καὶ ψήφισμά τι εἰς τινὰ στρατηγὸν Ἀριστογάνην τῶν μακεδονικῶν χρόνων, προσεχῶς ἐκδοθησόμενον, δεξιὰ δὲ τῷ εἰσερχομένῳ διὰ τῆς πύλης ἐγείρεται τι τετράγωνον κατασκευάσμα, ὡσεὶ πύργος, ἐξ ἀρχαίων τοῦ τοῦ τοῦ Σηκοῦ πλίνθων, ἔργον, ὅπερ, καίπερ, νῦν τοῦλάχιστον, μὴ ὑψηλόν, δὲν δύνανται οὐδὲν ἦττον ν' ἀποδώσω εἰς τοὺς κατόπιν κατοίκους τοῦ τόπου. Καύσεως ἔχνη (ὀλίγοι ἄνθρωποι καὶ κόνις ἀνθρώπων) εὐρεθέντα ἐν τῇ καταστάτῃ βαθμίδι τῆς βορείας πλευρᾶς ἄγνωστον τίνων χρόνων εἶναι λείψανα, πιθανόν δὲ ὄχι πολὺ ἀρχαίων. Ἀριστείδης ὁ σοφιστῆς ὀλόκληρον ἔγραψεν λόγον Ἐλευσίτιον ἐπιγραφόμενον, ἵνα τοῦτο καὶ μόνον, τὴν ὑπὸ πυρκαϊᾶς παντελῆ σχεδὸν καταστροφὴν τοῦ ἐν Ἐλευσίτι ναοῦ, ἐκτραγωδήσῃ, ἣν ἀποδίδει, ὡς φαίνεται, τοῖς Χριστιανοῖς. Ἀλλὰ καὶ ἂν τῷ ὄντι ἐγένετο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σοφιστοῦ πυρκαϊὰ τις τοῦ ἐν Ἐλευσίτι ἱεροῦ, αὕτη δὲν θὰ ἦτο τοιαύτη, οἷα ὑπ' αὐτοῦ ἐκτραγωδεῖται, γνωστὸν δὲ ὅτι τὸ ἱερόν τὸ ἐν Ἐλευσίτι ἐξηκολούθησεν ἀκμάζον καὶ λειτουργοῦν δύο ἔτι ὀλοκλήρους αἰῶνας μετὰ τὸν τοῦ σοφιστοῦ θάνατον.

θος, ἀνακινήθεντων καὶ πρὸ πάντων ἐκ λίθων αὐτοῦ τοῦ ναοῦ, τοῦτο μὲν τριγλύφων καὶ τεμαχίων τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦτο δὲ καὶ πωρίνων πλίνθων φερουσῶν ἀκόμη τοὺς ἀγκῶνας (tenons), σημείον τοῦτο κατὰ τινὰς ὅτι τὸ ἐσωτερικὸν (1) τοῦ τοίχου τοῦ Σηκοῦ οὐδέποτε εἶχεν ἀποτελειωθῆ. Πλὴν δὲ τῶν εἰρημένων ἐξεχώσθησαν ἐκεῖθεν μετὰ τῶν ἄλλων λίθων καὶ πώρινοι τρίγλυφοι ζωηρὰ κυανοῦ μάλιστα χρωματισμοῦ σώζουσαι ἔχνη (ὑψ. αὐτῶν σωζόμενον 0,38 πλ. 0,55 παχ. 0,42), λείψανα ἴσως αὐταὶ ἄλλου τινος οἰκοδομήματος ἐκεῖ ποῦ ἄνωθι τῆς ΒΔ^{ης} γωνίας τοῦ Σηκοῦ πάλαι ποτὲ ἰσταμένου (2).

(1) Λέγω τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ τοίχου τοῦ Σηκοῦ (ἂν ἀληθῶς αἱ πλίνθοι αὗται ἀνήκωσιν εἰς αὐτόν) διότι ὡς πολλὰ δεικνύουσι τεκμήρια τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ, τὸ καὶ καταφανέστερον, ἦτο ἐκτισμένον ἐκ πλίνθων ἑλευσινιακοῦ λίθου. Ὅτι δὲ δύο σειραὶ πλίνθων ἀπετέλουν τὸ ὅλον αὐτοῦ πλάτος ἐσημείωσα ἦδη (παράβ. Πρακτ. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 95).

(2) Καὶ ἐν τῇ πρώτῃ μου ἐκθέσει ἐγένετο λόγος (Πρακτ. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 100) καὶ ἐν τῷ διαγράμματι σημειοῦνται (Γ) ἔχνη ἀρχαίου οἰκοδομήματος (σειρὰ πλίνθων ἢ μᾶλλον πλακῶν πεντελικῶ μαρμάρου μετὰ τὸρμων καὶ ἔχνους λόγους) ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ βράχου, ἔνθα νῦν τὸ ἐκκλησίδιον τῆς Παναγίας, ἰσταμένου καὶ ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιδίου ἐμπεριλαμβανομένου· ἂν δὲ αἱ ἀνωτέρω μνημονούμενα πώρινοι τρίγλυφοι ἀνήκον τῷ ὄντι εἰς τοῦτο ἢ εἰς ἄλλο οἰκοδόμημα ἐπὶ τοῦ ἄλλου χθαμαλωτέρου βράχου τοῦ ὑπὸ τὸν βράχον τῆς Παναγίας ἐκτισμένον (τὰ ἐκεῖ ἡ σκαφὴ ἀκόμη δὲν ἠρέυνησε καὶ ὀλοκληρίαν) μοὶ εἶναι ἄδηλον. Ὅτι ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιδίου πλὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα τινὰ ἱερὰ οἰκοδομήματα εἶναι βέβαιοι. Ἐντὸς τοῦ περιδίου ἔκειτο τὸ Νεωκόριον καὶ ἡ ἱερὰ οἰκία τῆς ἱερέας καὶ οἱ θησαυροὶ τῶν θεῶν καὶ ὁ οἶκος τῶν Κηρύκων πιθανῶς καὶ ἴσως καὶ ἕτερα ἅπαντα παρόμοια οἰκοδομήματα, βωμοὶ δὲ διάφοροι καὶ ἴσως καὶ ναῖοι (παράβ. Ἄρχ. Ἐφημ. 1883 σελ. 109 καὶ ἐφεξῆς καὶ Recher. Arch. à Eleusis σελ. 90 καὶ ἐφ.) εἰς συγγενεῖς θεότητες· ἀλλ' ὅτι ἐνταῦθ' αὖ ποῦ πρέπει νὰ ζητηθῆ ὁ κυριῶς ναὸς (le temple) τῆς Δήμητρος ξεχωριστὸν τοῦτο καὶ ὅπως διακεκριμένον οἰκοδόμημα ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἐκείνου, οὐ αἱ ἡμέτεροι ἀνασκαφαὶ ἤνεργον εἰς φῶς τὰ λείψανα, ὡς ὁ κ. Blavette δοξάζει (Bull. de Corr. Hell. 1884 σελ. 255-256 καὶ 262), φαίνεται μοι ὅχι ὀρθόν. Τὸ παράδοξον καὶ ὅπως τῇ Ἑλλ. ἀρχιτεκτονικῇ ξένον σχῆμα τοῦ ἀποκαλυφθέντος νῦν ὑφ' ἡμῶν ναοῦ δύναται ἀποχρῶντως ἴσως νὰ ἐξηγηθῆ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προορισμοῦ του (παράβ. Πρακτ. Ἄρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 96), οἱ δὲ λόγοι τοῦ Στράβωνος (Βιβλ. IX, 1, 12) « Εἴτ' Ἐλευσίν πόλις, ἐν ἧ τὸ τῆς Δήμητρος ἱερὸν τῆς Ἐλευσινίας καὶ ὁ μυστικὸς σηκόσ, ὃν κατεσκεύασεν Ἴκτινος, ὃχλον θεάτρου δέξασθαι δυνάμενον, ὃς καὶ Παρθενῶνα ἐποίησε τὸν ἐν Ἀκροπόλει τῇ Ἀθηναῖ, Περικλέους ἐπιστατοῦντος τῶν ἔργων », εἰς οὓς μάλιστα φαίνεται ἱστοριζόμενος ὁ γάλλος ἀρχιτέκτων, ἐκτός τοῦ ὅτι εἶναι λίαν γενικοὶ καὶ ἀόριστοι οὐδὲ παρέχουσι λαβὴν πρὸς τοιαύτην ὑπόθεσιν, τῆς λέξεως ἱερὸν σημαίνου-

Κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἡ σκαφή δὲν ἐτελείωσεν ἔτι τὸ ἔργον της. Ἐξέχωσεν ὁμως ἰκανὸν μέρος τῆς στενῆς κλίμακος (Δ) (1) καὶ κατωτέρω κατὰ τὴν πύλην (Ω') μεταξύ τοῦ ὀρθοστάτου τοῦ Σηκοῦ, ἐνταῦθα μάλιστα εἰς ἰκανὸν διάστημα καλῶς διατηρουμένου, καὶ τοῦ ἀπέναντι βράχου (2) ἀπεκάλυψεν οἰονεὶ *διάδρομον* (H) εἰς τὴν πύλην φέροντα καὶ ἴσως ὄντα συνέχειαν αὐτῆς τῆς ὁδοῦ τῆς φερούσης ἐν γένει ἀπὸ τοῦ μικροῦ Προπύλου τοῦ Ἀππίου εἰς τὸν Νάον, λελαξευμένης δέ, ὡς καὶ ὁ ἐν λόγῳ διάδρομος, ἐπὶ τοῦ βράχου· ἀλλὰ τὴν ὁδὸν ταύτην δὲν ἦτο εἰσέτι καιρὸς νὰ ἐξετάσωμεν· ἀνεσκάψαμεν λοιπόν, κύριε Πρόεδρε, τὸ ἐναπομείναν ἐκ τῆς τοῦ Α' ἔτους σκαφῆς κεχωσμένον μέρος τῆς Στοᾶς καὶ ἤδη πρόκειται αὕτη εἰς τὰ ὄμματα πάντων σώζουσα πανταχοῦ σχεδὸν τὴν ἐξ ἑλευσινιακοῦ λίθου πλακόστρωσίν της (3). Τοῦ διαχωρίζοντος ὁμως αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Σηκοῦ τοίχου, πλὴν τῶν θεμελίων, οὐδὲν οὐδὲ σμικρὸν ἔγχος περιεσώθη καὶ κατ' ἀκολουθίαν οὔτε λείψανα πύλης ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ ἀνεῦρεν ἢ μέχρι τοῦδε σκαφῆ, ἣν οἱ *Dilettanti* καθ' ὑπόθεσιν ἐσημείωσαν ἐν τῷ διαγράμματι. Ἄλλ' ἂν δὲν εὐρέθησαν ἐν τῷ μέσῳ πύλης ἔχνη, λείψανά τινα ὁμως τοίχου κατὰ τὸ γράμμα Ω''' κατὰ χώραν, ὡς φαίνεται, κείμενα (4) καὶ τὴν κατασκευὴν ὁμοία τοῖς πλαγίοις ἐκείνοις τοί-

σης ἐνταῦθα ἀπλῶς τὸν *ιερόν περιβόλον*, τὸν *ιερόν χώρον*, ὅστις ἦν ἀληθῶς ὀλόκληρος ἱερός καὶ τῇ Δημητρὶ καὶ Κόρῃ ἀφιερωμένος (παράβ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1883 σελ. 111 στίχ. 50). Ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου οἰκοδόμημα, περὶ ὃ ἡ πᾶσα ἐστρέφετο *λατρεία*, ἦτο καθ' ἡμᾶς τοῦτο, τὸ νῦν ἀποκαλυφθὲν, καὶ ὑπὸ μὲν τοῦ Στράβωνος *μυστικὸς σηκός*, ὑπὸ δὲ τοῦ Πλουτάρχου *Τελεστήριον* καὶ *Ἀνάκτορον*, ὑπ' ἄλλων δ' ἄλλως καλούμενον.

(1) Διὰ γραμμῶν κυανοῦ χρώματος σημειοῦται ἐκεῖ ἐν τῷ Διαγράμματι ὅχι τὸς ἐν τῷ βράχῳ λελαξευμένους (καὶ τὸ πάλαι βεβαίως κεκαλυμμένους) πρὸς ἐκροὴν τῶν ἄνωθεν κατερχομένων ὑδάτων.

(2) Τὰ ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ βράχου λείψανα (δόμους τινὰς ἐκ πωρῶνων πλίνθων δεξιὰ τοῦ γράμματος H ἐν τῷ διαγράμματι σημειουμένους) ὑπέθεσα, ἴσως ὄχι ὀρθῶς, τὸ προ-παρελθὸν ἔτος ὡς λείψανα βαθμίδων μεγάλης κλίμακος· ἡ τοῦ λήξαντος ἔτους σκαφῆ δεικνύει ταῦτα ὡς οἰκοδομημάτος τινος μᾶλλον ἀπομεινάρια.

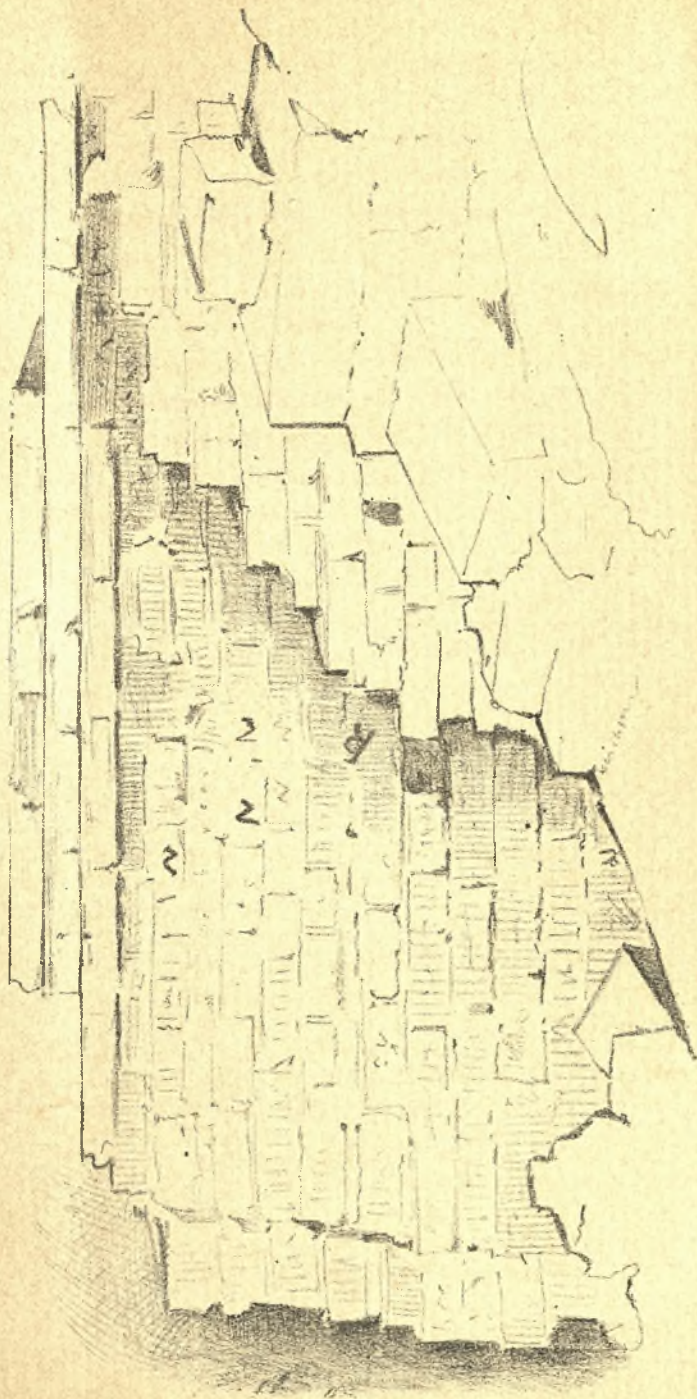
(3) Ἐξετάσας ὁ κ. Penrose τὸ δάπεδον αὐτῆς οὐδεμίαν, ὡς μοι ἀνεκοίνωσεν, εὔρεν καμπυλότητα τῶν γραμμῶν, οἷαν παρετήρησεν, ὡς γνωστόν, ἐν τῷ Παρθενῶνι.

(4) Ἐπὶ τὰ λείψανα ταῦτα σαφῶς δηλούμενα ἐν τῷ διαγράμματι κατὰ τ' ἀριστερὰ τῆς πύλης Ω''' ἔστρεψε τὴν προσοχὴν μου παρατυγχάνων ὁ κ. Blavette.

χοις τῶν δύο πυλῶν Ω καὶ Ω' (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 53 σημ. 3) καὶ τὸ ἐνεπιγράφων βᾶθρον τὸ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐφημερίδι (1883 σελ. 145, ἀριθ. 20) δημοσιευθέν, ἐν ᾧ λόγος γίνεται περὶ ὑπάρξεως θυρῶν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τῆς Στοᾶς, ὡς ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεώς του εἰκάζεται, φαίνονται ἐπικυροῦντα τὴν γνώμην, ἣν τὸ ἡμέτερον διάγραμμα ἀναπαριστᾷ, ὅτι δύο ἦσαν δηλ. αἱ πρὸς τὴν Στοᾶν ἀνοιγόμεναι πύλαι, γνώμη, ἣτις καὶ ἄλλως εἶναι τῆς τῶν Dilettanti προτιμητέα, διότι μία ἐν τῷ μέσῳ τοῦ τοίχου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Σηκοῦ πύλη ἤθελεν ἀντικρύζει τὸν IV ἤτοι μεσαῖον κίονα τῆς 6ης σειρᾶς (παράβ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 87). Οὐδαμοῦ δὲ μέχρι τοῦδε κατὰ τὸ ἀνασκαφέν τοῦ Σηκοῦ μέρος δὲν παρατηρήθησαν τεχνητοῦ διαπέδου ἔχνη ἀσφαλῆ καὶ ἀναντίρρητα (1).

ἡ νῦν σκαφῆ βεβαίῃ τὴν ὑπαρξιν ἐκεῖ τῆς πύλης καὶ ἄλλα τινὰ ἀποκαλύπτουσα νέα, περὶ ὧν γενήσεται λόγος ἐν καιρῷ τῷ πρέποντι. Ἐκεῖ πλησίον εὐρέθη οὐχὶ ὅμως κατὰ χώραν κείμενος καὶ ἑλευσινιακὸς ὀγκώδης κατεργασμένος λίθος Ἰσως εἰς τινὰ τῶν παραστάδων ταύτης τῆς πύλης (Ω'') ἀνήκων καὶ ἀφέθη ἀμετακίνητος, ὅπου εὐρέθη. Τῆς ἐν τῷ διαγράμματι κατὰ τὸ Ω'' σημειουμένης Πύλης οὐδὲν ἔχνος οὐδ' ἡ τοῦ παρόντος ἔτους πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀρξαμένη σκαφῆ ἔφερον εἰς φῶς. Ἰσως ὅταν βαθύτερον ἀνασκαφῇ ὁ ἐκεῖ χώρος εὐρεθῶσι καὶ ταύτης λείψανα ἢ ἀρμονία ὅπωςδὴποτε ἀπῆται ἐκεῖ τὴν ὑπαρξιν πύλης. Κατὰ δὲ τὰς δύο ἐτέρας πλευρᾶς (βορείαν καὶ μεσημβρινήν) τοῦλάχιστον κατὰ τὴν βορείαν, πλην τῆς σημειωθείσης (Ω'), ἄλλη Πύλη δὲν ὑπῆρχε, διότι ἡ σκαφῆ ἔδειξε πανταχοῦ σχεδὸν τὴν συνέχειαν τοῦ ὀρθοστάτου τοῦ τοίχου.

(1) Λέγω ἀσφαλῆ καὶ ἀναντίρρητα, διότι ἤδη ἡ τοῦ Α' ἔτους σκαφῆ ἤνεγκεν εἰς φῶς κατὰ τὸν μεταξὺ τοῦ VI καὶ VII κίονος τῆς 6ης σειρᾶς χώρον ἔχνη οὐχὶ καλῶς διατηρουμένης στρώσεως ἐκ πωρίνων πλίνθων 0,20-0,25 πάχους (Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 96), ἡ δὲ τοῦ λήξαντος ἔτους ἀνασκαφῆ ἔδειξεν ὁμοίως στρώσεως κάλλιον μάλιστα διατηρουμένης λείψανα κατὰ τὸν II κίονα τῆς 5ης σειρᾶς, σημεῖα ταῦτα πιθανώτατα τεχνητοῦ διαπέδου, οὐτινος ἡ ὑπαρξίς κατὰ τοῦτο τὸ μέρος τοῦλάχιστον τοῦ Σηκοῦ, τὸ ἀνατολικώτερον, ἦτο ἀναπόφευκτος (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 54 σημ. 3). Ἐν τῷ κατὰ τὴν ὁδὸν τοῦ χωρίου μῆτω ἀνασκαφέντι μέρει Ἰσως νὰ σώζωνται πλεονα καὶ κάλλιον διατετηρημένα λείψανα τοῦ τεχνητοῦ διαπέδου, ἀφοῦ ἐδῶ ἡ τῶν νεωτέρων κατοίκων χεῖρ οὐδεμίαν ἢ ἐλαχίστην θὰ ἐπίνεγκε καταστροφήν. Στρώσεως ὁμοίως ἐκ πωρίνων πλίνθων ἱκανὰ καὶ καλῶς διατηρούμενα λείψανα σώζονται καὶ ἐκατέρωθεν τῆς πύλης Ω'', ἀλλὰ ταῦτα δύνανται νὰ θεωρηθῶσι μᾶλλον ὡς τῶν ἐκεῖ τεχνητῶν βαθμίδων μικρὰ θεμελίωσις, ἣτις ἦτο ἀναγκαστικὰ. Πᾶσαι αἱ στρώσεις αὗται εὐρίσκονται εἰς τὸ αὐτὸ που μετὰ τὸ κατὰ τὰ δυσμικώτερα βραχῶδες τοῦ Σηκοῦ ἔδαφος καὶ κατ' ἀκολουθίαν μετὰ τὴν κάτω ἐπιφάνειαν τῶν στρογγύλων βάσεων τῶν κίωνων ἐπίπεδον (niveau). Ἄν δ' ἀ-

Ἄκρον μέρος τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ Γεφενάτου τοῦ ἐν Ἐλευσίῳ Ναοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Θέλουσα δὲ ἡ σκαφή νὰ ἐξελέγξη μὲν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βιτρουβίου περὶ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Στοᾶς (Πρακτ. Ἀρ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 85), νὰ ἐρευνήσῃ δὲ κάλλιον καὶ τὰ τῆς ἀρχαίας ἐπιχώσεως τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ κατέβη πρὸς τὰ κάτω καὶ ἤρξατο καθαίριζουσα ἀπὸ τῶν χωμάτων ὅλον τὸν χώρον τὸν κατὰ τὴν ΒΑὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ, οὐπερ εἶχεν ἤδη ἀνασκάψει μέρος καὶ κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος καὶ ἡ ἔρευνα ἀληθῶς δὲν ἀπέβη ἄκαρπος μάλιστα ὡς πρὸς τὸ κύριον ζήτημα. Καὶ τῷ ὄντι οὐδεμία ὑπολείπεται πλέον ἀμφιβολία ὅτι καὶ ὁ Στερεοβάτης τῆς Στοᾶς (Ἀρ. Ἐφημ. 1883 σελ. 108) εἶναι κτίσμα οὐχὶ σύγχρονον τοῦ Σηκοῦ, ἀλλ' εἰς τὸν προϋπάρχοντα τούτου στερεοβάτην προσετέθη ὁ τῆς Στοᾶς βραδυτέρον (1). Ἄλλ' εἰς τί ἐχρησίμευον οἱ ὀλόλιθοι ἐκεῖνοι τοῖχοι οἱ ἀποτελοῦντες τὰ δύο ἐκεῖνα ἡμιτελῆ τρίγωνα μ μ' μ'', ὧν ὅμοια περίπου ἀνεῦρεν ἡ σκαφή καὶ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν (δ' δ ε); Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ὀλόκληρος ὁ Στερεοβάτης τοῦ Σηκοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ κατὰ τὰς δύο γωνίας του ΒΑὴν καὶ ΜΑὴν ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἦτοι βραχώδους ἐδάφους(2) καὶ προεκ-

ληθῶς ἀποδειχθῶσιν οὐδὲν ἄλλο οὔσαι ἢ λείψανα τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ, δὲν ὑπῆρχε δὲ οὔτε ἐπ' αὐτῶν, οὔτε ἐπὶ τοῦ βραχώδους ἐδάφους μάλιστα ἄλλη τις ἐξ ἄλλης ὕλης ἐπίστρωσις ὁμαλώτερον καθιστώσα τὸ ὅλον δάπεδον τοῦ Σηκοῦ, οὐχὶ πάνυ ἀπροσκόπτως θὰ ἐβάδιζον ἐπ' αὐτοῦ οἱ μουόμενοι ἐν νυκτὶ μάλιστα. Νὰ εἶχεν ἄρα γὰρ τὸ πρᾶγμα σχέσιν τινὰ πρὸς τὸν ὅλον τῆς μῆσεως τρόπον;

(1) Ὁ Στερεοβάτης τοῦ Σηκοῦ κατ' ἀμφοτέρας αὐτοῦ τὰς γωνίας ΜΑὴν καὶ ΒΑὴν προχωρεῖ καὶ πέραν αὐτῶν (τῶν γωνιῶν) πρὸς ἀνατολὰς ἐπὶ ἰκανὸν διάστημα, ἀσφαλείας χάριν ἴσως, κλιμακῆδόν· εἰς ταύτην λοιπὸν τὴν οὕτως ἐσηματιζομένην οἰοῖται κλιμακὰ φαίνονται κατόπιν προσηρμοσμένοι καὶ τὴν συνέθειαν ἀποτελοῦσαι αἱ πλίνθοι τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς διακρινόμεναι ἀπὸ τῶν τοῦ Στερεοβάτου τοῦ Σηκοῦ καὶ διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν συμβόλων (Ἀρχ. Ἐφημ. 1883 σελ. 107). Τὸ παρατιθέμενον σχῆμα καθιστᾷ τὰ λεγόμενα σαφέστερα.

(2) Κατὰ τὰς ἄρτι ἐπαναληφθείσας ἀνασκαφὰς ἔσκαψα κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Στερεοβάτου τοῦ Σηκοῦ καὶ τοῦ ὀλολίθου τοῖχου δ ἐσηματιζομένην γωνίαν καὶ εὔρον ἀληθῶς ὅτι καὶ ἡ ἐκεῖ πρὸς ἀνατολὰς προέκτασις τοῦ Στερεοβάτου στηρίζεται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἀριθμοῦσα ἐν ὄλῳ 17 δόμους καὶ ἔχουσα ὕψος 8,00 Γ. Μ.· ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδράζεται ἐν μέρει τοῦλάχιστον, καθ' ὅσον δηλ. ἡ μέχρι τοῦδε σκαφῆ ἠρεύνθησεν αὐτόν, καὶ ὁ τοῖχος δ 16 ἐπίσης ἀριθμῶν δόμους (ὧν οἱ τέσσαρες ἐκ πλίνθων ἑλευσινιακοῦ λίθου) καὶ ὕψος ἔχων τὸ ὅλον 6,50 Γ. Μ.· ἡ νῦν σκαφῆ ἠρεύνησεν ὡσαύτως καὶ μέρος τοῦ Στερεοβάτου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Στοᾶς τὸ μεταξὺ τῆς μέσης καὶ βορείας ἀντηρίδος (γ-γ') καὶ ἀνεῦρεν αὐτὸν ἐπίσης ἐπὶ τοῦ

τείνεται ἐφ' ἱκανὸν διάστημα πέραν αὐτῶν πρὸς ἀνατολὰς χάριν ἀσφαλείας πιθανῶς. Μειζονος ἔτι ἀσφαλείας ἕνεκα ἄρα γε τῶν γωνιῶν ἔκτισαν ἐκεῖ ὡς ἀντηρίδας τοὺς δύο λοξοὺς ὀλόλιθους τοίχους δ' καὶ μ, πρὸ τῆς οἰκοδομῆς, ἐννοεῖται, τῆς Φιλωνείου Στοᾶς; Ἄλλ' εἰς τί ἐχρησίμευον τότε οἱ ἄλλοι ἐκεῖνοι ὀλόλιθοι τοῖχοι, οἱ πρὸς τὰς ὑποτιθεμένας ταύτας ἀντηρίδας γωνιάζοντες, μ' καὶ μ'' καὶ δ' (1);

Πλὴν δὲ τῶν τοίχων τούτων ἤνεγκεν ἡ σκαφή εἰς φῶς καὶ ἐτέρων τινῶν τοίχων λείψανα τῶν κατὰ τὰ γράμματα θ' θ'' θ''', πάντων ἐπὶ τοῦ βράχου ἐδραζομένων. Καὶ ὁ μὲν κατὰ τὸ θ' τοῖχος εἰς ἱκανὸν ὕψος σωζόμενος, (2,50 Γ.Μ. περίπου) εἶναι ἴσως συνέχεια τοῦ κατὰ τὸ γράμμα η' καὶ ὅμοιος αὐτῷ σχεδὸν κατὰ πάντα τὸν τρόπον τῆς κατασκευῆς (πολυγώνιος ἐκ πλίνθων ἑλευσινιακοῦ λίθου μὲν ἐν μόνον πρὸς τὰ ἔξω πρόσωπον), ὁ δὲ κατὰ τὸ γράμμα θ', εἰς δὲν, ὡς φαίνεται, προσετέθη κατόπιν ὁ θ, εἶναι ὅχι πολὺ διάφορος τῶν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει πηλοκτίστων τοίχων τὴν κατασκευὴν. Τούτῳ ὅμοια τὸν τρόπον τῆς οἰκοδομίας εἶναι

στερεοῦ ἐδραζόμενον 15 δὲ ἐν ὄλῳ ἀριθμοῦντα δόμους *σανυροειδῶς* (*bindläufer*) τεθειμένους καὶ ὕψος ἔχοντα 7,50 Γ.Μ. τὸ ὅλον. Πράγμα δὲ παράδοξον ἐκεῖ κάτω ἐπὶ τοῦ βράχου ἀνευρέθησαν καὶ δύο τάφοι (ὁ μὲν ὄλως ἀκάλυπτος, ὁ δὲ ἕτερος κατὰ τὸ ἥμισυ μόνον κεκαλυμμένος) ὄλως ἀπλοῖ τὴν κατασκευὴν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἢ ὀλίγιστα ὄστ' καὶ δύο ἢ τρία θραύσματα ἀγγείων ἐνέχοντες ὄλως ἄσημα πλὴν ἐνὸς φέροντος μέρος μορφῆς μελανοφαβοῦς καὶ τὰ γράμματα ΛΕΟ^ΥΡ (ΛΕΟΚΡΑΤΗΣ;) Οἱ τάφοι βεβαίως πρέπει νὰ ᾖναι πανάρχαιοι καὶ ἴσως ἀνευρεθέντες παρὰ τῶν οἰκοδομούντων τὸν Στερεοβάτην τῆς Στοᾶς ἐσυλήθησαν ὑπ' αὐτῶν καὶ ἀλὶν ἐπεχώσθησαν.

(1) Ἄν καὶ ὁ κατὰ τὸ ε' τοῖχος γωνιάζει πρὸς τὸν δ' ὡς ὁ μ'' πρὸς τὸν μ' εἰσέτι δὲν ἐγένετο γνωστόν, εἶναι ὅμως πιθανώτατον πάντων δὲ τῶν τοίχων τούτων ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς μαρτυρεῖ ὅτι ἦσαν πεποιημένοι ἵνα μὴ φαίνωνται. Τὰ λείψανα τῶν κατὰ τὰ γράμματα μ' μ'' εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα τῶν κατὰ τὰ δ' δ' καὶ ἐκτισμένα, καθόσον σώζονται, ἐκ πωρίνων μόνον πλίνθων· εἰς πολὺ δὲ μικρότερον βᾶθος ἀνευρίσκεται ἐνταῦθα (κατὰ τὰ μ' μ'' μ') ὁ βράχος, ὡς ἡ μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον σκαφή ἔδειξε, ἥτις ἀκόμη ἀληθῶς δὲν ἠρεύνησε μέχρι τοῦ στερεοῦ ἐδάφους καθ' ὅλα τὰ μέρη των τοὺς ἐκεῖ τοίχους. Νὰ ἀποτελοῦν δ' ἄρα γέ ποτε ἓνα συνεχῆ τοῖχον οἱ δύο ἐκεῖνοι οἱ κατὰ τὰ γράμματα μ' καὶ δ', καταδαφισθέντα χάριν τῆς θεμελιώσεως τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς; Τούτου δ' ἀληθεύοντος δὲν θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ μεταχειρισθῶσιν αὐτὸν τοῦτον ἐπὶ τοῦ στερεοῦ, ὡς φαίνεται, ἐδραζόμενον ὡς θεμέλια τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Στοᾶς ὀλιγον τι στενοτέρων αὐτὴν οἰκοδομοῦντες;

καὶ τὰ λείψανα τῶν κατὰ τὰ γράμματα θ'' καὶ θ''', περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ὁποίων δύναται τις καὶ ν' ἀμφιβάλλῃ, τῆς σκαφῆς μῆπω ἀποπερατωσάσης ἐκεῖ τὴν ἔρευναν (1). Παράδοξος δ' ἦτο ἀληθῶς καὶ ἐνταῦθα ἡ εὐρεσις δύο τάφων βρεφῶν, τοῦ μὲν κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ Στερεοβάτου τοῦ Σηκοῦ καὶ τοῦ τοίχου θ, τοῦ δὲ παρὰ τὰ λείψανα τοῦ τοίχου θ'', ἐπὶ τοῦ βράχου ἀμφοτέρων, ἀπλῶν τὴν κατασκευὴν καὶ μηδὲν ἄλλο ἢ χῶμα ἐνεχόντων οὐχὶ διάφορον τῆς σκεπαζούσης τοὺς ἐνταῦθα τόπους ἐπιχώσεως (2). Συνέκειτο δὲ ἡ πάντας τοὺς ἐνταῦθα περιγραφέντας τοίχους καλύπτουσα ἐπίχωσις ἐκ παντοίων χωμάτων ἀναμεμιγμένων κατὰ τὸ πρὸς τὸν Στερεοβάτην τῆς Στοᾶς μέρος μάλιστα μετὰ στρωμάτων λατύπης, ὀλίγην ἐνεχόντων ἄμμοι καὶ φερόντων πολλοῦ καύσεως ἔχγη (3). Ἐνταῦθα δὲ μάλιστα εὐρέθησαν τὰ πλείστα τῶν θραυσμάτων ἀγγείων καὶ πηλίνων εἰδωλίων πάντα σχεδὸν ἀνεξαίρετως προϊόντα τέχνης τῶν πρὸ Φειδίου χρόνων (4).

(1) Ὁ τρόπος τῆς οἰκοδομίας των δὲν εἶναι βέβαια λόγος ἀποχρῶν ὅπως ἀμφιβάλλῃ τις περὶ τῆς ἀρχαιότητός των. Οἱ κατὰ τὰ γράμματα θ-θ' εἶναι πάντως ἀρχαῖοι κατὰ τὴν γνώμην μου καὶ ἴσως κατασκευάσματα τῶν πρὸ τῶν Περσικῶν πολέμων χρόνων· πρὸς τίνα σκοπὸν δὲν εἶναι εὐκολὸν νὰ ἔηθῃ· τοῖχοι τοιοῦτοι ἦσαν βέβαια χρήσιμοι ὡς ἀναλήμματα πρὸς διαφόρους σκοπούς.

(2) Μετὰ τὴν εὐρεσιν καὶ τῶν ἄλλων τάφων κατὰ τὴν ἀνατολικὴν τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς πλευρᾶν, ἦν ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα (σελ. 59 σημ. 2), δὲν δύναμαι ἢ καὶ τούτους νὰ θεωρήσω ὡς πᾶν ἀρχαίους.

(3) Ἄμμος ὑπῆρχεν ἐδῶ ὀλίγη, ἰδίως εἰς τὰ κατώτατα τῆς ἐπιχώσεως στρώματα τοῦ χώρου τοῦ μεταξὺ τοῦ Στερεοβάτου καὶ τοῦ τοίχου θ' καὶ πλίνθων δὲ συμπαγῆς στρώμα παρετήρησα εἰς τι μέρος· ὅλον δὲ σχεδὸν τὸν μεταξὺ τοῦ τοίχου μ'' καὶ τοῦ ἐξ ὠμῶν πλίνθων τοίχου χώρον ἐκάλυπτε καὶ καλύπτει εἰσέτι ἐν μέρει εἰς ἱκανὸν ὕψος ἄμμοι ποταμῖα ἄνω τῆς ὁποίας ὑπῆρχον καὶ ὑπάρχουσιν εἰς τὸ μὴ ἀνασκαφέν μέρος ἀκόμη παντοῖα χώματα ἱκανῶς παχὺ στρώμα ἀποτελοῦντα (1,50-2,00 Γ.Μ.). Ὀλίγοι τῶν νῦν κατοίκων τοῦ χωρίου διὰ τῆς κατασκευῆς ὑπογειῶν οἰκοδομηκῶν ἢ δοχείων τοῦ γλεύκουκους προύχρησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπίχωσιν εἰς ἱκανὸν βάθος· λείψανα δὲ τίνα πᾶν ὀλίγα στρώσεως ἐξ ὀπτῶν πλίνθων ἐδῶ κατὰ τὸν τοῖχον θ 1,00 Γ.Μ. περίπου ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου τῆς Στοᾶς εὐρεθέντα, ἴσως ἦσαν Βυζαντινοῦ τινος κατασκευάσματος ἀπομεινάρια. Καύσεως ἔχγη οὐχὶ μόνον τὰ χώματα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ λίθοι τοῦ τοίχου θ φέρουσι, πλείστα δὲ ὅσα τῶν θραυσμάτων ἀγγείων τῶν ἐνταῦθα εὐρεθέντων φαίνονται κεκαυμένα.

(4) Ἐν τινι τῶν προσεχῶν τευχῶν τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος θέλομεν δημοσιεῦσαι μετ' εἰκόνας δείγματα τούτων τὰ κάλλιστα χάριν τῶν μὴ δυναμένων νὰ ἴδωσι καὶ μελετήσωσι τὰ πρωτότυπα. Ἐκεῖ δὲ θὰ παραθέσω εἰκόνα καὶ τῶν χρυσῶν

Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὰ ΒΔ^α ἢ ἀνασκαφὴ κατὰ τοῦτο τὸ μέρος ὑπῆρχον καλύματα, ἅτινα ὁμως προσεχῶς θὰ ἐκλείψωσι. Ἐτραπη λοιπὸν καὶ πάλιν πρὸς τὰ ἀνατολικά καὶ ἠρευνήσεν εἰς ἱκανὸν βάθος (4-5 Γ. Μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου τῆς Στοᾶς) τὸν μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Στοᾶς καὶ τοῦ Περιβόλου χῶρον, τὸ μὲν διερευνῶσα κάλλιον τὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Α' ἔτους τῆς ἀνασκαφῆς ἀναφανέντα λείψανα τῶν ἐκεῖ οἰκοδομημάτων, τὸ δὲ καὶ ἄλλα ὅλως νέα εἰς φῶς ἐνεγκοῦσα. Καὶ πρῶτον μὲν ἠρευνήθη καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ σωζόμενον μῆκος, ὁ τοίχος ι-ι καὶ εὑρέθη ἔχων καλὸν μὲν πρόσωπον πρὸς τὸν τοίχον τοῦ Περιβόλου μετὰ τινος ἐν τῷ μέσῳ εἰσοχῆς, ὡσεὶ νύμφης ἢ κόγχης, κατὰ τὸν ἰσόδομον τρόπον ἐκ πωρίων πλίνθων ἐκτισμένον, ἔσωθεν δὲ κατὰ τὸ πρὸς τὸν Στερεοβάτην μέρος παραγεμισμένον διὰ παντοίων λίθων (παράβ. Ἐφ. Ἀρχ. 1883 σελ. 129) (1).

ἐκείνων πετάλων τῶν ἀποτελούντων μέρος κοσμήματός τινος καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἐπιχώσει εὑρεθέντων. Ἐνταῦθα ἱκανὸν νὰ σημειώσω ὅτι εἰδῶλια περιήλθον ἡμῖν καὶ τινα σῶα μετὰ λειψάνων ἀρίστων τοῦ ποικίλου αὐτῶν χρωματισμοῦ, τὰ πλεῖστα τοῦ μνημονευθέντος τύπου (παράβ. Πρακ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 93 σημ. 2), ἀγγείων δὲ ἐν ἧ δύο μόνον ἀκέραια, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς θραύσματα, ὧν ἐλάχιστα πάλιν προσαρμύζουσιν ἀλλήλοις· ἀλλὰ καὶ οὕτως δὲν εἶναι πολλὰ τούτων ὅλως ἀνάξια λόγου διὰ τὴν ὄντως ὥραϊαν ἀττικὴν τέχνην των τῶν πρὸ Φειδίου χρόνων. Ἐλάχιστά εἰσι τὰ ἔχοντα ἐπὶ μελανοῦ ἐδάφους ἐρυθρὰς μορφὰς καὶ δυνάμενα κατ' ἀκολουθίαν νὰ θεωρηθῶσι ὡς προτόντα τῶν ἀπὸ τοῦ 6' ἡμίσεος τῆς 5ης ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς χρόνων· μία δὲ μόνη κεφαλὴ εἰδωλίου δύναται ἐπίσης νὰ ᾖναι προῖον τῶν Φειδιακῶν χρόνων.

(1) Κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε σκαφὴν φαίνεται ὅτι τελειώνει ἐκεῖ κατὰ τὸ ἐ πλησίον τῆς μεσαίας (γ') ἀντηρίδος τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς σωζόμενος κατὰ τὸ πρὸς ΒΑ μέρος εἰς ὕψος μέχρι πού τῆς στρώσεως τῆς αὐλῆς (παράβ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 93). Ἴσως ὁμως καὶ προχωρεῖ ἀκόμη πρὸς ΜΔ καὶ πιθανῶς νὰ ἔπαυε καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς ὅτι καὶ ἄλλοι τοῖχοι (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 60 σημ. 1), νὰ κατεστράφη δηλ. ἱκανὸν τοῦ τε ὕψους καὶ τοῦ μήκους του μέρος. Ἡ τοῦ παρόντος ἔτους σκαφὴ ἀνηρέυνησεν αὐτὸν εἰς τι μέρος τοῦ προσώπου του μέχρι τῶν κατωτάτων του θεμελίων ἐδραζομένων οὐχὶ ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἤτοι βραχύδους ἐδάφους (1,70 Γ.Μ. ὑπὸ τὰ θεμέλια ταῦτα ἀνευρεθέντος), ἀλλ' ἐπὶ φρυσικῆς ἐπιχώσεως ἐξ ἐρυθρωποῦ χρώματος ἱκανῶς στερεοῦ. Ὁ τοίχος ἔχει ἐν ὅλῳ 14 δόμους· τρεῖς, τοὺς κατωτάτους, ἐξ ἑλευσινιακοῦ λίθου καὶ κατὰ τὸν πολυγώνιον τρόπον ἐκτισμένους· τρεῖς ἄλλους ἀμέσως ἐπ' αὐτῶν ἐκ πωρίων πλίνθων ὄχι καλῶς εἰργασμένων· καὶ οἱ ἐξ οὗτοι δόμοι ἀπετέλουν, ὡς φαίνεται, τὸ κυρίως θεμέλιον αὐτοῦ καὶ ἦσαν προωρισμένοι νὰ μὴ φαινῶνται· οἱ λοιποὶ ὡς δόμοι οἱ καλῶς εἰργασμένοι καὶ προωρισμένοι, κατὰ πᾶ-

Ἡ καλύπτουσα τὸ μεταξὺ τοῦ τοίχου τούτου καὶ τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς διάστημα μέχρι τοῦ βάθους, καθ' ὃ ἠρεύνησε τοὺς ἐδῶ τόπους ἢ σκαφή τοῦ παρελθόντος ἔτους, ἐπίχωσις ἦν ποικίλη ὀλίγον ἐνέχουσα ἄμμον ἢ ἀμμῶδες χῶμα, πολλὰ δὲ στρώματα λατύπης καὶ λίθους κοινούς (ἀρουραίους;) ὄχι ὀλίγους μάλιστα πρὸς τὴν γωνίαν τὴν σχηματιζομένην κατὰ τὴν μεσαίαν τοῦ Στερεοβάτου τῆς Στοᾶς ἀντηρίδα (1). Ἐνταῦθα δὲ μάλιστα ἐξεχώσαμεν δύο τῶν καλλίστων εὐρημάτων τῆς περυσινῆς ἀνασκαφῆς, εἰς βάθος μὲν 2,50 Γ.Μ. περίπου ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου τῆς Στοᾶς ὑδρορροῆς μαρμαρινῆς τὴν γωνιαίαν πλίνθον (2) μετὰ κεφαλῆς κριοῦ ἀρχαϊκῆς ἐργασίας πάνυ καλῆς, πλὴν τῆς ρινόσ, ὀλίγον τι ἀποκεκρουσμένης, καλῶς διατηρουμένης καὶ χρωματισμοῦ ποικίλου, μάλιστα δὲ κυανοῦ, ζωηρὰ διασωζούσης ἔχνη, ἐντὸς δὲ τοῦ στρώματος τῶν (ἀρουραίων) κοινῶν λίθων 3-3,50 ὑπὸ τὸ ἔδαφος τῆς Στοᾶς κορμὸν γυναικείου ἀγάλματος ἀρχαϊκῆς ὡσαύτως τέχνης καὶ ζωηρὰ ἐπίσης σώζοντος χρωματισμοῦ ἔχνη· ὀλίγον δὲ ἀπωτέρω κατὰ τὰ ΜΑ^α τοῦ ἐξ ὠμῶν πλίνθων τοίχου μεταξὺ δὲ τούτου καὶ τοῦ πολυγωνίου τοίχου ἡ ἐξεχώσαμεν εἰς ἱκανὸν βάθος (5,00 Γ.Μ. περίπου) καὶ ἄλ-

σαν πιθανότητα, ἵνα φαίνονται, ἀποτελοῦσι τέσσαρα ζεύγη, ὧν ἕκαστον ἀποτελεῖται ἐξ ἐνὸς πλατέος καὶ ἐξ ἐνὸς στενοῦ δόμου ἐχόντων ὁμοῦ ὕψος 1,10 (0,70+0,40)· ἡ καλύπτουσα τὸν ἐδῶ χῶρον ἄμμος φθάνει μέχρι σχεδὸν τοῦ κατωτάτου δόμου του.

(1) Παράδοξος ἀληθῶς εἶναι ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τῶν τριῶν τούτων ἀντηρίδων (γγ'γ')· σταυραειδῶς (bindläufer) τεθειμένων ἐπ' ἀλλήλων τῶν πωρίνων πλίνθων των αἱ ὀριζόντιαι πλίνθοι δὲν ἀροῦσι διὰ τοῦ μήκους των νὰ περιλάβωσι τὰς τρεῖς ἐπ' αὐτῶν καθέτους ὥστε μένουσι, ἐκατέρωθεν κατὰ τὰ πλάγια κενὰ διαστήματα ἐμποιοῦντα τὴν ὑπόνοιαν εἰς τὸν κατὰ πρῶτον βλέποντα τὰς ἀντηρίδας μήπως δὲν εἶναι αὐτοτελῆ κατασκευάσματα, ἀλλὰ λείψανα μεγαλειτέρων τοίχων, καὶ ὁμοίως οὐδαμῶς οὐδεμίαν ἀνευρίσκειται αὐτῶν συνέχεια. Τὸ δὲ παραδοξώτερον ἢ μεσαία αὐτῶν σκαφεῖσα ἄνωθεν (τὸ ὕψος των σώζεται ὀλόκληρον καὶ εἶναι, ἐννοεῖται, ἴσον τῷ τοῦ Στερεοβάτου) εἰς 1,00 Γ.Μ. βάθος εὐρέθη κοίλη ἔσωθεν καὶ χωμάτων πεπληρωμένη· ἡ ἔρευνα θὰ ἐξακολουθήσῃ βεβαίως καὶ βαθύτερον. Ἐν τινι τῶν πλίνθων αὐτῶν ὑπάρχουσι τὰ αὐτὰ σύμβολα οἷα καὶ ἐν τοῖς πλίνθοις τοῦ Στερεοβάτου (παράβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1883 σελ. 107).

(2) Ὡς ἀπλὸν κόσμημα κυρίως ἐχρησίμευεν ἡ ὑδρορροή αὕτη, διὸ καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ κριοῦ δὲν εἶναι διάτρητος· ὁμοίως ἀρχαϊκῆς ἐργασίας ὑδρορροῆς τεμάχια εὐρέθησαν, ὡς ὁ φίλος μοι ἀρχιτέκτων κ. Sybolt ὑπέμνησε, καὶ ἐν Ὀλυμπίαι.

λου ἀρχαϊκοῦ γυναικείου ἀγάλματος τὸν κορμόν. Ἡ σκαφή προὐχώρησε κατόπιν πρὸς μεσημβρίαν καὶ πρὸς ἀνατολὰς (1)· καὶ ἐκεῖ μὲν ἀπεκάλυψε τὰ λείψανα τῶν τοίχων, οὓς ἀνωτέρω ἐμνημόνευσα (σελ. 59), πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὰ ἴχνη καὶ ἄλλων τοίχων καὶ τέλος τὸ βᾶθρον τῶν Dilettanti (2) (σ) καὶ παρ' αὐτὸ ἕτερον βᾶθρον ἢ ἐξέδραν (σ') ὅχι διάφορον τῆς ἀπὸ τῆς σκαφῆς τοῦ Α' ἔτους γνωστῆς κατὰ τὸ γράμμα π. Καὶ εἰς τί μὲν ἐχρησίμευον τὰ βᾶθρα (σ καὶ σ') δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἐννοηθῇ, ἀμφότερα δὲ φαίνονται κατασκευάσματα τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἄλλ' οἱ τοῖχοι ἐκεῖνοι οἱ ἀποτελοῦντες μετὰ τοῦ τοίχου ι-ι οἰοῦναι τρίγωνον πότε ἐκτίσθησαν καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν; (3). Ἐν τῇ καλυπτούσῃ τὸν χῶρον τοῦτον ἀμμῶδει ἐπιχώσει οὐδὲν ἄλλο ἢ κεράμων θραύσματα οὐχὶ πάνυ διαφόρων τὸ σχῆμα τῶν νῦν παρ' ἡμῖν ἐν χρήσει, ἀλλὰ πάνυ ἀξιολόγων τὴν κατα-

(1) Ἐννοεῖται οἰκοθεν ὅτι ἡ σκαφή ἔβαινε κατὰ στρώματα. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἀφῆρθησαν τὰ καλύπτοντα ἀκόμη τὸ κατὰ τὸ Α' ἔτος μῆπω ἀνασκαφῆν μέρος τῆς αὐλῆς τοῦ γασθ' (παράβ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 85 καὶ 94) νεώτερα χρώματα, τὰ μετὰ παντοίων ἀναμειγμένα λίθων, ἀφοῦ δὲ τῆς αὐλῆς οὐδὲν σχεδὸν εἰμὴ μόνον ποῦ καὶ ποῦ τὸ ἀσεστόχρισμα ἐσώζετο, ἐκρῆθη ὅχι ἄσκοπον νὰ προχωρήσωμεν καὶ περαιτέρω βαθύτερον καὶ ἀφῆρθη κατόπιν καὶ τὸ δεύτερον, οὕτως εἶπειν, τῆς ἐκεῖ ἐπιχώσεως στρώμα (1,00 Γ.Μ. βᾶθους) ἐκ παντοίων χρωμάτων ὡσαύτως τὸ πλεῖστον μετὰ λατύπης καὶ λίθων συγκεῖμενον. Ἐἶτα προὐχώρησεν ἡ σκαφή βαθύτερον καὶ ἐδῶ πλέον ὑπῆρχε ἄμμος καὶ μόνον ἄμμος. Ἐννοεῖται δ' οἰκοθεν ὅτι αἱ κατὰ τὰ γράμματα π''' καὶ π'''' σημειούμενα ἐν τῷ διαγράμματι βάσεις κατέπεσαν καὶ, ἂν κριθῇ ἀναγκαῖον νὰ ἐπιχωσθῇ καὶ αὐτὴ τὸ μέρος ἐκεῖ, εὐκόλον νὰ τεθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὴν θέσιν των· χάριν δὲ τῶν ὁμοίων βᾶθρων (π, π', π'') εἰς ὄλιγον βᾶθος ἀνέσκαψα τὸν ἐκεῖ χῶρον.

(2) Παράβ. Πρακτ. Ἀρ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 95, σημ. 1. Τὸ βᾶθρον ἔχει ἐν τῷ μέσῳ ἀρκετὰ μεγάλην κοιλότητα καὶ βᾶθους 0,20-0,25 Γ. Μ.· θὰ σημειωθῇ αὕτη ἐν τῷ προσεχεῖ διαγράμματι.

(3) Τὸν ἕτερον τῶν τοίχων τούτων τὸν πρὸς τὸν ι-ι γωνιάζοντα καὶ οἰοεὶ συνέχειαν τῆς ἀντηρίδος τοῦ περιβόλου ὄντα ἠρεῦνησεν ἡ σκαφή τοῦ παρόντος ἔτους εἰς τί μέρος μέχρι τοῦ κατωτάτου δόμου του· καὶ οὗτος δὲν ἐδράζεται ἐπὶ τοῦ στερεοῦ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιχώσεως, ἐφ' ἧς καὶ ὁ ι-ι (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 62 σημ. 1) δύο μέτρα ὑψηλότερον τοῦ στερεοῦ ἦτοι βραχώδους ἐδάφους· ἄμμος δὲ καλύπτει αὐτὸν καθ' ὅλοκληρίαν ἔχοντα ἐπτά δόμους πωρίνων πλίνθων καὶ ὕψος τὸ ὄλον 3,20· ἡ σκαφή τοῦ λήξαντος ἔτους εἶχε δεῖξει μόνον τὴν ἐπιφάνειάν του· ὁ ὅλος δὲ τρόπος τῆς κατασκευῆς του δεικνύει ὅτι ἦν πεποιημένος ἵνα μὴ φαίνονται εἰς πολλὰς δὲ τῶν πλίνθων του παρατηρήσα ἴχνη ἐρυθροῦ χρώματος οἰονεὶ γράμματα σχηματίζοντα.

σκευὴν (1) εὐρέθησαν, μάλιστα πλησίον τοῦ τοίχου ι-ι, κατὰ δὲ τὴν θέσιν περίπου τὴν σημειουμένην διὰ τοῦ γράμματος τ καὶ εἰς βάθος 2,00—2,50 Γ.Μ. ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου τῆς Στοᾶς σπόνδυλος πεντελικοῦ λίθου (διάμ. 1,60), ὅστις θραυσθεὶς, τίς αἶδε πῶς, καὶ ἄχρηστος γενόμενος ἐρρίφθη ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Κατὰ τοὺς εἰδόμενος ὁ σπόνδυλος ἦτο προωρισμένος διὰ τινὰ τῶν κίωνων τῆς Στοᾶς (2). Καὶ ταῦτα μὲν τοιαῦτα. Τὰ δὲ κατὰ τὸν ἐξ ὠμῶν πλίνθων τοῖχον καὶ τὰς τετραγώνους στήλας ἠρεύνησεν μὲν ἐπὶ μᾶλλον ἢ τοῦ παρελθόντος ἔτους σκαφῆ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον νὰ ὀρίση τοὺς χρόνους καὶ τὸν σκοπὸν τῆς κατασκευῆς τῶν ἐκεῖ οἰκοδομημάτων (3).

Τέλος ἡ σκαφῆ ἠρεύνησεν ἐν μέρει καὶ τὸν τοῖχον τοῦ Περιβολοῦ (4) καὶ ἔσωθεν μὲν ἀπεκάλυψεν τὰς οἰονεὶ ἀντηριδὰς ἐκεῖνας εἰς ὕψος ἐνιαχοῦ ὑπὲρ τὸν τοῖχον αὐτὸν τοῦ Περιβόλου σω-

(1) Κέραμοι ὅμοιοι τῷ σχῆμα, ἀλλ' ὄχι τοσοῦτον ἐπιμελημένης ἐργασίας ἄν καλῶς ἐνθυμῶμαι, εὐρέθησαν καὶ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ παρὰ τῶν εἰδόμετων θεωροῦνται πάνυ ἀρχαῖοι· τοιοῦτου λ.χ. σχήματος, λέγεται, ὅτι ἦσαν αὐτοῦ τοῦ Ἑραίου οἱ κέραμοι.

(2) Κατὰ τὴν ἐμὴν ἀληθῶς ἀντίληψιν ἡ ἐκεῖ ἐπίχρσις ἢ ὑπὸ τὴν στρώσιν τῆς αὐλῆς τοῦ ναοῦ, ἔνθα ὁ σπόνδυλος οὗτος εὐρέθη, δὲν ἀνεκινήθη ποτὲ διὰ σκαφῆς ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων. Ὡρυξαν λοιπὸν ἐκεῖ ὅπῃ μόνον ἐπὶ τούτῳ ἵνα δηλαδὴ ῥίψωσιν εἰς αὐτὴν τὸν ἄχρηστον σπόνδυλον οἱ τὴν Στοᾶν οἰκοδομήσαντες, ἢ καὶ ἄλλως πῶς μετέβαλον τὴν ἐκεῖ ἐπίχρσιν; διότι καὶ πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τῆς Στοᾶς αὐλὴν εἶχε βεβαίως καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ τεχνητὴν ἐπίχρσιν πρὸς ἀνατολὰς ὁ ναός.

(3) Ὁ ἐξ ὠμῶν πλίνθων τοῖχος δὲν ἐκτίσθη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοσοῦτον ὅσον νῦν εἶναι πλατύς· τοῦτο εἶναι καταφανές κατὰ τὸ ΒΔὸν αὐτοῦ μάλιστα μέρος. Ἡ νῦν ἀρξαμένη τοῦ παρόντος ἔτους σκαφῆ ἔτι μᾶλλον ἠρεύνησεν καὶ ἀκριβέστερον ὥρισεν ἐν πολλοῖς τὰς γραμμὰς τοῦ τε πλινθίνου καὶ τοῦ ὑπ' αὐτὸν ὡς θεμέλιον, ὡς φαίνεται, χρησιμώοντος ἐξ ἑλευσινιακοῦ λίθου τοίχου· ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ γίνη ὁ προσήκων λόγος ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ παρόντος ἔτους, συμπληρουμένου ἀναλόγως καὶ τοῦ διαγράμματος.

(4) Ἄς μὴ ἀπορῶσι μηδὲ ἀσχάλλωσιν οἱ ἀλλογενεῖς πρὸ πάντων ἀναγνώσται τῶν γραμμῶν τούτων διὰ τὸ διακεκομμένον καὶ μὴ συνεχές τῆς σκαφῆς κατὰ τὸ αὐτὸ μέρος μέχρις ἐξαντλήσεως τῆς ἐρεύνης· δὲν εἶναι ἄγνωστον ὅτι οἱ ἐκεῖ τόποι ἀνάγκη νὰ ἐξαγοραζῶνται, ὅπερ δὲν εἶναι πάντοτε εὐχερές· καὶ ὁ γράφων δὲ τὰ

ζομένης καὶ ἐκ πωρίνων πλίνθων ὄλως ἀπλῶς ἐκτισμένης εὐκόλως δὲ ὑπὸ τοῦ ἀναγνώστου ἐν τῷ διαγράμματι ἐννοουμένης (1), ἔξωθεν δὲ ἀνέσκαψεν ἱκανὸν αὐτοῦ μέρος. Ἐνταῦθα ἀληθῶς ὁ τοῖχος τοῦ Περιβόλου καὶ πρὸς τὸ ἔξω, ἤτοι πρὸς τὸ ἀναμφιβόλως καταφανές αὐτοῦ μέρος, δὲν δεικνύει ἐπιμελημένην ἐργασίαν, ἐν τούτοις εἶναι *ὀλόλιθος* (*massif*) καὶ ἔχει μείζον πάχος ἢ κατὰ τὴν μεσημβρινὴν αὐτοῦ πλευρὰν (2). "Ὅτι δὲ μικρὰ τις διὰ σκαφῆς ἔρευνα ἐγένετο καὶ κατὰ τὴν ΒΑΐν αὐτοῦ γωνίαν καὶ ἔχνη καὶ ἐτέρου στρογγύλου Πύργου ἐκεῖ ἀνεφάνησαν δῆλον ἐξ ἀπλοῦ ἐπὶ τοῦ διαγράμματος βλέμματος.

Τοιαύτη κύριε Πρόεδρε καὶ ἡ τοῦ λήξαντος ἔτους σκαφῆ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐλευσίνας τόπων οὔτε εἰς οἰκοδομημάτων λείψανα, οὔτε εἰς ἄλλα ἀρχαιολογήματα πλουσία (3), κατωτέρα δὲ μέχρι τοῦδε τοῦλάχιστον τῶν προσδοκιῶν μας καὶ ἱκανῶς δαπανηρὰ εἰς

παρόντα δὲν εἶναι πάντοτε ἐλεύθερος νὰ ἐξακολουθῇ συνεχῶς τὸ ἀνατεθὲν αὐτῷ ἐν Ἐλευσίῃ ἔργον.

(1) Τούτων ἡ μία φαίνεται ἀληθῶς ἔχουσα συνέχειαν τὸν τοῖχον τὸν γωνιάζοντα πρὸς τὸν ι-ι (ἴδε ἀνωτέρω) σελ. 64 σημ. 3). Ἐν τινι δὲ τῶν πλίνθων αὐτῆς διέκρινα δι' ἔρυθροῦ χροῦματος γεγραμμένα τὰ γράμματα ΟΞΘ, τὰ ὅποια νῦν δὲν φαίνονται πλέον. Ἐννοεῖται δ' οἰκοθεν ὅτι οὐδόλως ἀπθάνον ἢ πλίνθος νὰ ἦναι ἀνεστραμμένη καὶ ὄχι τὰ γράμματα ἀπὸ τῶν δεξιῶν πρὸς τ' ἀριστερὰ γεγραμμένα.

(2) Ὅτι ὁ τοῖχος τοῦ Περιβόλου δὲν εἶναι ὀλόκληρος τῶν αὐτῶν χρόνων κατασκευάσμα δῆλον καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς οἰκοδομίας του· κατὰ τὴν δυτικὴν του πλευρὰν εἶναι ἐκτισμένος ἐκ πλίνθων Ἐλευσινιακοῦ λίθου· κατὰ τὴν μεσημβρινὴν ἔχει διπλοῦν ἀρκετὰ καλὸν πρόσωπον καὶ δὲν εἶναι ὀλόλιθος, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ παραγεμισμένος· κατὰ τὰ ἀνατολικά αὐτοῦ, καθ' ὃ μέρος τοῦλάχιστον ἀνεσκάφη, εἶναι ὡς ἀνωτέρω περιγράφεται· φαίνεται δὲ ὅτι ἐνταῦθα ἐξηλλοίωσαν ἐν μέρει τὸ ἐξωτερικὸν αὐτοῦ πρόσωπον καὶ μεταγενέστεραι, πιθανῶς φραγκικαὶ, μεταβολαί, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἐπακούμβησαν κτίσματα ἀσβεστόκτιστα, ὧν σώζονται λείψανα. Τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ, τὸ πρὸς τὴν Στοάν, πρόσωπον ἡδύνατο κάλλιστα νὰ ἦναι, οἷον τῷ ὄντι ἀνευρίσκεται, ὄλως ἀμελοῦς ἐργασίας, διότι ἀπεκρύπτετο, εἰς τὸ σωζόμενον τοῦλάχιστον ὕψος του, καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ τῆς ἐπιχώσεως τῆς αὐλῆς.

(3) Ἄς προσθέσω ἐνταῦθα ὅτι καὶ ὑδρορροῆς ἐξ ὀπτῆς γῆς εὕρομεν τεμάχια καλῶς διατηρούμενα καὶ λόγου ἄξια διὰ τὴν ἀρίστην αὐτῶν κατασκευὴν (παράβ. Πρακτ. Ἀρχ. Ἐτ. τοῦ 1882 σελ. 401).

τὸ Κράτος μάλιστα διὰ τὴν ἐξαγορὰν τῶν τόπων. Ἄλλὰ καὶ τοιαύτη οὕσα δὲν κρίνεται παρὰ τῶν ἀρμοδίων ἀναξία λόγου, ἐλπίδες δ' ὑπάρχουσιν ἀκόμη μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὅλου ἔργου ν' ἀναδειχθῆ ἔτι μᾶλλον ἢ ἀξία καὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἀποτελεσμάτων (1).

Ἐν Ἐλευσίνι, τῆ 14ῃ Σεπτεμβρίου 1884.

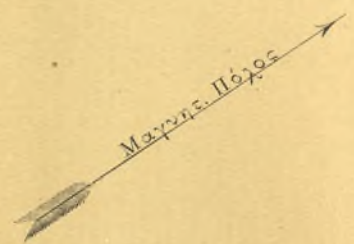
Δ. ΦΙΛΙΟΣ.

(1) Δὲν μὲ λανθάνει βεβαίως ὅτι ἡ μεγάλη, ἡ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα (σελ. 55 σημ. 1), ἐπιγραφή ἢ ἀναγράφουσα τὸν Λόγον τῶν Ἐπιστατῶν καὶ Ταμιῶν τοῦ ναοῦ ἐπὶ Κηφισοφώντος ἄρχοντος, πολὺν ποιεῖται λόγον καὶ περὶ Τείχους καὶ Διατευχίσματος καὶ Πύργων καὶ Πυλώνων κτλ., ἀλλ' ἡ σχέσηις τῶν ἐν αὐτῇ ἀναφερομένων πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφῶν εἰς φῶς ἐλθόντα οἰκοδομήματα δὲν εἶναι εἰσέτι σαφής, εἰς εἰκασίας δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον πιθανὰς περὶ τινων ἐξ αὐτῶν ἔκρινα σκόπιμον νὰ μὴ εἰσέλθω ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ὅταν τὸ ὅλον ἔργον συντελεσθῆ, τότε νομίζω θὰ ᾖναι καὶ ὁ κατάλληλος καιρὸς νὰ ληθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐν λόγῳ ἐπιγραφή καὶ νὰ ἐρευνηθῆ προσηκόντως. Ὅτι δὲ διάφοροι ἐπισκευαὶ τῶν ἱερῶν οἰκοδομημάτων ἐγένοντο ἐν διαφόροις χρόνοις δῆλον καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων.

ΕΛΕΥΣΙΣ

Β^{ΟΝ} ΕΤΟΣ
1883.

Γουλ. Δόρπφελδ έποίησεν

LITH. INST. V. W. GREVE, BERLIN.